

Mallisuus kungfutselaisen ulkopoliittikan ohjenuorana

Mikko Jakonen¹

Jyrki Kallio (suom. ja toim.) (2022): *Avain kungfutselaisuuteen. Valittuja kirjoituksia kolmelta vuosituhalta*. Helsinki: Gaudeamus, 416 s.

Kiinalaisen yhteiskunnan kiistaton filosofinen perusta on kungfutselaisuus. Kiinalaiseen ajatteluun ovat vaikuttaneet toki myös esimerkiksi legalismi ja mohismi sekä taolaisuus ja buddhalaisuus. 1900-luvulla marksilaisuudella oli merkittävä asema, ja Maon aikana kungfutselaisuus syrjäytettiin taantumuksellisenä oppina. Nykyisin kungfutselaisuuden merkitys kuitenkin vahvistuu jälleen. Se on rakentanut omaa identiteettiään jo kaksi ja puolituhatta vuotta erotautumalla muista ajattelutavoista – joskus keskustellen, joskus voimakkaasti haastaen.

Kungfutselaisuudella on historiansa aikana ollut erilaisia suuntauksia, osa toistensa kanssa ristiriitaisia. Kuten monissa filosofian ja uskontojen perinteissä kungfutselaisuuteenkin liittyy aukkoja ja käännekohtia, vaiheita poliittisen vallan suojeluksessa, mutta myös sen vastustajana. Kungfutselaisuus viittaa jatkuvasti itseensä, mutta aina kulloisenkin aikakauden yhteiskunnallisesta ongelmanasettelusta käsin.

Jyrki Kallion uusin suomennoskokoelma sisältää valikoituja tekstejä kungfutselaisuuden kaanonista. Osa teksteistä on julkaistu aikaisemmin teoksissa *Mestari Kongin keskustelut* (2014) ja *Mengzi* (2020). Lisäksi teos sisältää otteita tekeillä olevasta *Xunzi*-käännöksestä, sekä varhaisempia ja myöhempiä tekstejä, jotka valottavat kungfutselaisuuden kehityshistoriaa. Kallion laadukkaiden suomennostöiden tapaan myös tämä kokoelma sisältää erinomaiset viitteet. Hän on myös lisännyt leipätekstiin selityskappaleita, jotka antavat nykylukijalle välineitä ymmärtää tekstien kysymyksenasetteluita.

Kungfutselaisuuden vaiheita ja koulukuntia

Kungfutselaisuuden ”varhaishistorian” eli mestari Kongia edeltäneet ajattelijat olivat poliittisia vallanpitäjiä. Valtiomies Guan Zhongin (k. n. 645 eaa.) ja Qi-valtion päämies Yanzin (k. n. 500 eaa.) opetukset vaikuttivat Mestari Kongin ja myöhempien mestareiden ajatteluun. Katkelmissa korostetaan kansan oikeamielistä johtamista. Kansaa ei esimerkiksi tulisi uuvuttaa väärin ajoitetuilla töillä. Talouden tasapainoinen hoitaminen kansan hyvinvoinnin takaamiseksi on kestävän valtionjohdon edellytys. Se takaa ihmisten välisten oikeanlaisten suhteiden pysyvyyden – kurjuus johtaa aina kapinoihin.

Kallio on suomentanut mukaan myös katkelmia varhaisista *Guodianin*-teksteistä. Katkelmissa käytetään kungfutselaisuuden peruskäsitettä *ren* (mm. kunniallisuus, veljellisyys, hyveellisyys) ensimmäisiä kertoja. Kunniallinen toiminta on hallitsijoiden kasvatuksen ytimessä, sillä ilman oikeamielisyyttä kansa varmasti kapinoo valtiojohtoa vastaan. Oman aseman

1 YTT, dosentti, apurahatutkija, Turun yliopisto, <mikko.p.jakonen@jyu.fi>

mukaisten tehtävien täyttäminen koskee myös kaikkia muita herrasmiehiä (kiin. *junzi*), oli kyse sitten aviomiehen, veljen, vanhemman, hallitsijan tai opettajan asemasta yhteiskunnallisissa hierarkioissa. Oikeamielisen veljeyden noudattaminen johtaa kirikkaaseen ajatteluun, joka puolestaan näkyy ihmisessä mielenrauhana ja rakkautena, sillä rakkaudesta ”Jaden lailla loistavat kasvot ovat muoto, veljeyden muoto” (s. 207). Henkilökohtaisen hyveen, perinnäistapojen ja kunniallisuuden malli toimii siis yhtä hyvin yksilön kuin yhteiskunnan ohjaamisessa. Teema toistuu läpi kungfutselaisuuden kaanonin, ja se on varmastikin yksi syy ajattelun suosioon ja kestävyYTEEN.

Mestari Kong (551–479 eaa.) oli poliittinen neuvonantaja ja filosofi-opettaja, mutta hänen asemansa ei ollut kovinkaan vankka. Hän kulki hovista ja asemasta toiseen, ja ehkä juuri vaihtelevan uransa vuoksi hän kykeni hahmottamaan ihmisyyden ja yhteiskunnan ilmiöitä monipuolisesti. Kongzi kiinnitti opetuksessaan huomiota jokaisen mahdollisuuteen jalostaa itseään opiskelemalla ja noudattamalla muinaisaikojen hyvien hallitsijoiden kulkeman tien (kiin. *dao*) oppeja. Jokaisen tulisi täyttää oman yhteiskunnallisen asemansa velvollisuudet parhaalla mahdollisella tavalla, ja erityisesti tämä koskee hallitsijoita. Mestari Kongin opetuslapset kirjoittivat ylös kungfutselaisuuden keskeiset tekstit, jotka ovat täydentyneet vuosisatojen kuluessa ja sisältävät useita kerrostumia.

Mestari Kongin kuoleman jälkeen kesti yli sata vuotta, ennen kuin Mengzi (390/385–305 eaa.) nousi merkittävään asemaan kiertävänä neuvonantajana. Mengzi eli Sotivien valtioiden aikakaudella ja puolusti Kongzin opetuksia, jotka olivat osittain unohtumassa ja vastatulessa erilaisten valtaa, omaa etua ja hyödyllisyyttä ajavien oppien keskellä. Mengzi nähdään idealistina, joka alleviivasi veljellisyyden (*ren*) merkitystä kaikessa toiminnassa. Mengzi korostaa myös yksilön toiminnassa eräänlaisen elämänvoiman tai ”vimman” (kiin. *qi*) kasvattamista oikeamielisytydellä. Tässä näkyy yksi kungfutselaisuuden perusajatus: tietä ja hyveellisytyttä seuraamalla ihminen todella kehittyy paremmaksi. Kyse ei siis ole hyveiden ulkokultaisesta seuraamisesta, vaan syvemmästä vaatimuksesta oman luonnon vahvistamiseen.

Xunzi (k. n. 230 eaa.) puolestaan edustaa rationaalista ja voimapolitiittista ulottuvuutta kungfutselaisuuden perinteessä. Xunzin nähtiin osallistuneen aikansa hirmuhallinnon tukemiseen, mikä tahrasi hänen mainettaan. Hän kannatti keskusvaltaista järjestelmää ja luokkayhteiskuntaa, jonka perustana oli essentialistinen käsitys hyvistä ja huonoista ihmisistä, hallitsijoista ja hallittavista. Jos Mengzi näki ihmisluonnon hyväksi, sanoo Xunzi sen olevan vähintäänkin heikko:

Syntyjään ihminen on *siis* kiistatta vähäpätöinen mies, ja jos hänen kohtaamansa aika on sekasortoinen, hän ottaa omikseen sen sekasortoiset tottumukset, niin että hänen vähäpätöisyytensä päälle kasaantuu lisää vähäpätöisyyttä ja hänen sekasortoiset *tottumuksensa* vetävät puoleensa lisää sekasortoisuutta. Jos *silloin* ei ole herrasmieistä otollisessa asemassa ottamaan tätä vähäpätöistä miestä suojiinsa, tämän ei ole mitenkään mahdollista avartaa sydäntään ja *mieltään*. (S. 152.)

Kukaan ihminen ei siis pelkästään luontonsa perusteella voi nousta merkittävään asemaan. Xunzi korostaa muiden tapaan opiskelua ja itsensä jalostamista. Tästä syystä vain kirjanoppinut voi olla Taivaan poika. Kirjanoppinut ei saa olla pöyhkeilevä keikari vaan vaatimaton ja jopa ankara, yhteistä hyvää ajava mies: ”Heidän tahtonsa tyytyy yhteiseen hyötyyn, heidän

käytöksensä tyytyy itsen jalostamiseen, ja heidän tietämyksensä kattaa kaikki lainalaisuudet ja luokat” (s. 165).

Kolmen mestarin (kiin. *zi*) tekstien lisäksi Kallio on kääntänyt teokseen muitakin avaintekstejä. Otteita on mukana ”viidestä klassikosta” eli *Kirjoitusten kirjasta*, *Laulujen kirjasta*, *Riiteistä*, *Kevättä ja syksyä* -teoksesta sekä *Muutosten kirjasta*. Näissä teksteissä korostuvat kungfutselaisen perinteen runolliset, kosmologiset ja metafysiset ulottuvuudet. Erityisesti *Muutosten kirjan yin / yang* -opilla on ollut suuri merkitys kiinalaiseen ajatteluun ja uskomusjärjestelmään. Tähän liittyy myös syklinen aikakäsitys, jossa kaaoksen ja järjestyksen periodit vaihtelevat.

Kungfutselaisuuden kaanon nousi merkittävään asemaan Han-dynastiassa (206 eaa.–222 jaa.) keisarin Wun (156–87 eaa.) aikakaudella. Pääsääntöisesti tästä lähtien aina keisariajan loppuun saakka kungfutselaista perinnettä on kehittänyt ja ylläpitänyt käytäntö, jossa kungfutselaiset tekstit muodostivat valtion virkamiestutkinnon ulkoa opeteltavan sisällön. Kiinalainen virkamiehistö, ja sitä myöten kansa, on siis vuosisatoja opetettu kungfutselaisuuteen. Samalla kungfutselaisista rituaaleista, sananlaskuista ja moraaliohjeista on muodostunut kansanuskonnonkaltainen oppijärjestelmä, sekoittuneena taolaisiin ja buddhalaisiin uskomuksiin. Uuskungfutselaisuus (700-luvulta jaa. eteenpäin) suhtautui näihin vaikutuksiin kriittisesti, mutta kehitti samalla omaa oppijärjestelmää myös metafysisissä kysymyksissä. Kädenvääntö taolaisten kanssa näkyy jo Yang Xiongin (53 eaa.–18 jaa.) katkelmissa, joissa pohditaan Kallion suomentamana ”aikomattoman toiminnan” käsitettä *wuwei*ta. Jo Mestari Kong kritisoi taolaisia ja aikalaistaan Laozia (579 eaa.–499 eaa.) kovin sanoin, kun taas taolaiset naureskelevat kungfutselaisille esimerkiksi *Zhuangzi*-teoksessa (suom. Chuangtse: *Joutilaan vaelluksesta*). Mies- ja veljesvaltaisesta kungfutselaisesta perinteestä löytyy myös naisajattelijoina, joista Kallio on kääntänyt katkelmia Ban Zhaon (n. 45–116 jaa.) ajattelusta.

Sodan ja ulkopoliitiikan opit

Kiinalaisen sotastrategian opit, tunnetuimpana Sunzi, ovat tulleet suosituiksi myös länsimaisessa strategisessa ajattelussa. Aforisminomaiset tekstit ovat virittäneet niin sotilaallista kuin poliittista ajattelua aina uutena avautuvien toimintamahdollisuuksien sekä erilaisten harhautusten ja jymäyttämisten oppikirjoina. Sotastrategit myös korostavat usein taistelua viimeiseen saakka, ja voittamista jopa alivoimaisessa tilanteessa korostamalla yllätystä ja oveluutta.

Kungfutselaisen perinteen suhtautuminen sotaan ja politiikkaan poikkeaa näistä häikäilemättömistäkin neuvoista, vaikka myös yhtymäkohtia löytyy. Kungfutselaisen ”kansainvälisen” politiikan ohjenuorat löytyvät lopulta samoista periaatteista, jotka ovat sisäpolitiikan ja hyvän hallinnon edellytyksiä: maltillisuudesta, pitkäjänteisyydestä, hyvästä hallinnosta ja taloudenpidosta. Kestäviä valtioita rakennetaan kasvattaen sukupolvi kerrallaan, ei sukupolvia lyhyen tähtäimen näennäisten voittojen edessä uhraten.

Yleistäen voidaan sanoa, että kungfutselaisen perinteen mukaan kaikissa sodissa ja valloituksissa on pidettävä mielessä rahvaan asema niin kotimaassa kuin valloitettavassa maassa. Jos kotimaassa kansa kärsii valloitusotien vuoksi, se ei todennäköisesti pysy lojaalina hallitsijaansa kohtaan. Jokaisen hallitsijan on muistettava, että hallitsija on kuten vene, jota vesi eli

kansa kannattelee. Kansa, joka ei ole tyytyväistä, saattaa etsiä työlleen toisen uoman. Mestari Kong kuvaa hyvän hallinnon kansainvälistä houkuttelevuutta seuraavasti:

[...] olen kuullut, että valtioissa ja perhekunnissa ei tule pelätä köyhyyttä, vaan *vaurauden* epätasaista jakautumista; *myöskään* ei tule pelätä niukkuutta vaan tyytymättömyyttä. Sillä siellä, missä vallitsee tasajako, ei ole köyhyyttä; missä vallitsee sopusointu, ei niukkuudella *ole väliä*; missä vallitsee tyytyväisyys, ei ole kumouksia. Kun tällaiset olot vallitsevat, *hallitsija* saa sanataiteellisia hyveitään jalostamalla kääntymään puoleensa sellaisetkin kaukaiset kansat, jotka eivät ole *ennen* alistuneet hänen tahtoonsa. Kun ne ovat kääntyneet hänen puoleensa, niistä voidaan tehdä tyytyväisiä. (S. 61.)

Vaikka sodalla ja väkivallalla voitaisiinkin siis valloittaa vaikka kuinka paljon maata ja alistaa kansoja, ei tämä valta ole pysyvää, elleivät valloitetut kansat hyväksy valtaajansa hallintoa. Xunzin mukaan: ”Maan valtaaminen hallintaansa on helppoa; vaikeaa on oman *valta-aseman* *lujittaminen* ja *vallatun maan kansan* vakaannuttaminen” (s. 179). Sotaakin todellisempi koitos siis seuraa tilanteessa, jossa uuden hallinnon on osoitettava olevansa parempi kuin edellinen hallinto. Tästä johtuen perusteeton suuren valta-alueen havitteleminen on tyranniutta mutta samalla myös hallitsijan oman tappion petaamista:

Mengzi sanoi: ”Se, joka naamioi pakkovaltansa veljellisyydeksi, on ylivaltiain *ja tyranni*, ja ylivaltiaalla pitää olla suuri valtakunta. Se, joka toteuttaa veljellisyyttä hyveellisyydellä, on *tosi* kuningas, ja hänen kuninkuutensa ei riipu *valtakunnan* suuruudesta. [...] Kun ihmiset pakotetaan alamaisiksi, he eivät palvele *hallitsijaansa* sydämestään vaan siksi, että heillä ei ole kylliksi voimaa *panna vastaan*. Kun ihmiset otetaan alamaisiksi hyveellä, he iloitsevat sydämessään ja palvelevat *hallitsijaansa* vilpittömästi... (S. 92.)

Kungfutselaisesta näkökulmasta katsottuna valloitus sodat ovat siis tuomittuja epäonnistumaan. Kaikki sodat eivät kuitenkaan ole vääriä, eivät myöskään sellaiset sodat, joilla puututaan vieraan valtion johtajan harjoittamiin sortotoimiin omaa kansaansa kohtaan. Kungfutselaisen opin mukaan niin yksilö, hallitsija kuin kansatkin voidaan ohjata oikeamielisyyden tielle, tarvittaessa ”vimmaisestikin”. Yleisesti paras tae rauhalle on hallitsijan kannalta kuitenkin pitää kansa hyvinvoivana ja järjestyksessä. Tällöin eivät omat eivätkä vieraat todennäköisesti hyökkää, ja kansa puolustaa hyvää hallitsijaa viimeiseen saakka.